

AUTOREFERAT
przedstawiający opis dorobku oraz osiągnięć naukowych

Niniejszy autoreferat został sporządzony zgodnie z art. 16 i art. 18a ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jedn. Dz. U. z 2016 r. poz. 882, ze zm.) oraz § 12 ust. 2 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 września 2016 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. poz. 1586, ze zm.). Zawiera on opis dorobku i osiągnięć naukowych habilitanta, w szczególności określonych w art. 16 ust. 2 ustawy. Autoreferat został przygotowany zgodnie z wzorem zamieszczonym na stronie internetowej Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów (<http://www.ck.gov.pl/articles/id/47.html>).

Spis treści

1. Informacje ogólne	2
1.1 Posiadane dyplomy i stopnie naukowe.....	2
1.2 Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych	3
2. Osiągnięcie naukowe w rozumieniu art. 16 ust. 2 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki	3
2.1 Wskazanie osiągnięcia naukowego	3
2.2 Uzasadnienie wyboru tematu pracy oraz cel rozprawy	3
2.3 Struktura pracy	6
2.4 Wnioski	9
3. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych	10
3.1 Uwagi ogólne	10
3.2 Status jednostki w Unii Europejskiej	11
3.3 Wpływ orzecznictwa ETPC na kształtowanie polskiego prawa	13
3.4 Proceduralne i materialne gwarancje prawa do sądu oraz poszanowanie zasady praworządności	15
3.5 Stosowanie prawa antydyskryminacyjnego w multicytrycznym porządku prawnym.	16
3.6 Standardy praw człowieka w kontekście działalności służb specjalnych oraz wykorzystywania nowych technologii.....	18
3.7 Inne publikacje	19

3.8 Parametryzacja osiągnięć naukowych	20
3.9 Udział w międzynarodowych i krajowych projektach badawczych	20
3.10 Międzynarodowe i krajowe nagrody za działalność naukową	21
3.11 Międzynarodowe i krajowe konferencje tematyczne.....	21
3.11.1 Uwagi ogólne.....	21
3.11.2 Konferencje międzynarodowe	22
3.11.3 Konferencje krajowe	23
4. Dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oraz informacja o współpracy międzynarodowej habilitanta	24
4.1 Dorobek dydaktyczny	24
4.1.1 Dorobek dydaktyczny krajowy	24
4.1.2 Dorobek dydaktyczny międzynarodowy	25
4.1.3 Wykłady, warsztaty i seminaria.....	25
4.2 Popularyzacja wiedzy	26
4.3 Działalność ekspercka oraz zawodowa	26
4.4 Wyróżnienia.....	28

1. Informacje ogólne

1.1 Posiadane dyplomy i stopnie naukowe

W 2006 r. uzyskałem stopień doktora nauk prawnych w zakresie prawa. Został on nadany przez Radę Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego na podstawie pracy naukowej pt. „Obywatelstwo wielopoziomowe w europejskiej przestrzeni konstytucyjnej”, przygotowanej pod opieką naukową prof. UW dr hab. Mirosława Wyrzykowskiego. Recenzentami rozprawy doktorskiej byli prof. dr hab. Jacek Jagielski (WPiA UW) oraz prof. dr hab. Roman Wieruszewski (INP PAN). Rozprawa uzyskała w 2008 r. wyróżnienie w konkursie „Przeglądu Sejmowego” na najlepszą pracę doktorską z zakresu prawa konstytucyjnego.

W 2000 r. uzyskałem tytuł zawodowy magistra prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego (studia w latach 1995-2000). Pracę magisterską napisałem na temat recepcji Europejskiej Konwencji Praw Człowieka do porządku prawnego Wspólnot Europejskich. W czasie studiów na WPiA UW ukończyłem także kurs prawa europejskiego i angielskiego (współorganizowany z *University of Cambridge*) oraz kurs prawa amerykańskiego (współorganizowany z *University of Florida*).

W 2001 r. uzyskałem tytuł *Master of Laws (LL.M.) in Comparative Constitutional Law* (prawo konstytucyjne porównawcze), z wyróżnieniem, na *Central European University* w Budapeszcie.

1.2 Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

Od 2006 r. jestem zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy na stanowisku adiunkta w Zakładzie Praw Człowieka na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Od września 2015 r., ze względu na wykonywanie funkcji Rzecznika Praw Obywatelskich, pozostaję na urlopie bezpłatnym.

2. Osiągnięcie naukowe w rozumieniu art. 16 ust. 2 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki

2.1 Wskazanie osiągnięcia naukowego

Jako osiągnięcie naukowe w dyscyplinie naukowej prawo, w rozumieniu art. 16 ust. 2 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, pragnę wskazać monografię:

***Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce – aspekty instytucjonalne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, ISBN 978-83-8124-542-5, recenzenci wydawniczy: prof. INP PAN dr hab. Ireneusz C. Kamiński, prof. UMCS dr hab. Sławomir Patyra**

Monografia stanowi podsumowanie moich badań nad metodami zapewnienia efektywności orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce. Jest to problematyka, którą zajmuję się od wielu lat. Moje zainteresowania badawcze zaowocowały artykułami naukowymi – publikowanymi w kraju i za granicą. Odnosiły się one do niektórych tematów poruszanych w monografii, a tezy w nich przedstawione zostały uwzględnione w monografii.

2.2 Uzasadnienie wyboru tematu pracy oraz cel rozprawy

Wybór pracy związany jest z moimi poszukiwaniami odpowiedzi na pytanie w jaki sposób zapewnić poszanowanie dla ochrony praw człowieka w ramach istniejącego systemu prawnego. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, przyjęta w Rzymie w 1950 r., jest jedną z najważniejszych umów międzynarodowych dotyczących praw człowieka. Polska ratyfikowała Konwencję 19 stycznia 1993 r. (Dz. U. z 1993 r., nr 61, poz. 284). Konwencja posiada najbardziej zaawansowany na świecie mechanizm egzekucji jej

postanowień, w postaci Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który może rozpatrywać skargi indywidualne oraz skargi międzypaństwowe.

Niestety ze względu na liczbę spraw rozpatrywanych przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, długotrwałe niewykonywanie niektórych wyroków ETPC, przewlekłość postępowania przed ETPC, skuteczność systemu Konwencji jest zagrożona. Nie zapewnia wystarczającej ochrony prawnej osobom, których prawa zostały naruszone. Jednym ze sposobów na rozwiązanie tego problemu jest zapewnienie, aby państwa-strony Konwencji poprawnie wykonywały wyroki ETPCz. Wymaga to z jednej strony istnienia skutecznego nadzoru ze strony organów Rady Europy (szczególnie Komitetu Ministrów), a z drugiej pełnej realizacji swoich zadań przez państwa-strony Konwencji. Dzięki sprawnemu mechanizmowi wykonywania wyroków ETPC istnieje szansa, że mniejsza liczba spraw kierowana będzie do ETPC, a system Konwencji będzie działał z należyтым poszanowaniem zasady subsydiarności oraz zasady współodpowiedzialności.

Problematyka wykonywania wyroków ETPC budzi od wielu lat zainteresowanie doktryny, ekspertów, polityków oraz organizacji pozarządowych. Jest zagadnieniem regularnie uwzględnianym w deklaracjach politycznych przyjmowanych na szczeblu ministerialnym w ramach Rady Europy, począwszy od deklaracji z Interlaken z 2010 r., do deklaracji z Kopenhagi z 2018 r.

Jest to temat, który także w Polsce jest przedmiotem refleksji ze strony przedstawicieli doktryny. Cechą charakteryzującą zakres refleksji jest jego fragmentaryczność. Zarazem w tym kontekście wskazać należy, że istotną część dorobku polskiej doktryny prawa międzynarodowego oraz konstytucyjnego stanowią analizy odpowiedzialności z tytułu wykonywania umów międzynarodowych (W. Czapliński, R. Sonnefeld, R. Kwiecień, J. Sandorski), relacja ogólnych zasad odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej do kwestii odpowiedzialności państw na gruncie EKPCz (M. Balcerzak, C. Mik), zapewnienie efektywności orzecznictwa sądów międzynarodowych (A. Wróbel, M. Taborowski, K. Wierczyńska), podejście sądów oraz Trybunału Konstytucyjnego do wykonywania wyroków ETPC (E. Łętowska, szczególnie w kontekście teorii multicytryczności, M.A. Nowicki, P. Hofmański, P. Grzegorzczak, M. Wąsek-Wiaderek), czy wreszcie znaczenie wyroków pilotażowych oraz zadań z nich wynikających w perspektywie ich wykonania (L. Garlicki, J. Czepek, M. Lubiszewski).

Podkreślić należy znaczenie wielu publikacji analizujących znaczenie orzecznictwa ETPC dla zmian prawnych w Polsce na przestrzeni ostatnich 25 lat (L. Garlicki, W. Sadurski, M.A. Nowicki, M. Krzyżanowska-Mierzevska, K. Kowalik-Bańczyk, I. Kondak), jak również analizujących wykonanie poszczególnych wyroków ETPC (np. dotyczących nadużywania środków przymusu bezpośredniego przez policję, standardów w więzieniach, kosztów sądowych w sprawach cywilnych, przewlekłości postępowań, procedur wywłaszczeniowych, standardów wolności słowa) czy też omawiających niektóre zagadnienia (jak np. wznowienie postępowań cywilnych po wyrokach ETPC, por. A. Śledzińska-Simon, T. Zembrzusi, M. Ziółkowski). Istotną rolę dla kształtowania polskiej doktryny odgrywały także publikacje analizujące działalność organów i instytucji Rady Europy (J. Jaskiernia, A. Szklanna, H. Machińska) oraz zasady lojalnej współpracy organów władzy publicznej z ETPC (I.C. Kamiński, J. Chrzanowska, Sz. Janczarek).

Doktryna zagraniczna akcentuje instytucjonalny wymiar wykonywania wyroków ETPC. W Wielkiej Brytanii, w związku z wyrokami ETPC dotyczącymi prawa więźniów do udziału w wyborach, doktryna zajmowała się rolą parlamentów narodowych w zapewnieniu wykonania wyroku oraz w zakresie sprawowania funkcji nadzoru nad rządem (por. Ph. Leach, A. Donald, A. Drzemczewski). Powstały opracowania prawnoporównawcze analizujące systemy wykonywania wyroków ETPC w różnych państwach-stronach Konwencji (H. Keller, M. Forowicz, R. Blackburn oraz J. Polakiewicz, D. Anagostou), rozważające znaczenie sądów krajowych dla zapewnienia poprawności wykonania wyroków (J. Gerrards, A. Seibert-Fohr), czy akcentujące aspekty teoretyczne skuteczności ETPC (A.M. Slaughter, L. Helfer, S. Greer, E. Lambert, A. Follesdal) oraz realizację zasady subsydiarności (J. Christoffersen, K. Dzehtsiarou, E. Brems). Przedmiotem refleksji teoretycznej są także najnowsze trendy orzecznicze, praktyka działania Komitetu Ministrów RE, znaczenie deklaracji politycznych przyjmowanych na szczeblu międzyrządowym, czy teoretycznoprawne aspekty skuteczności umów międzynarodowych praw człowieka.

Zasadniczym celem naukowym mojej monografii, w rozumieniu art. 16 ust. 2 ustawy, jest zbadanie czy w Polsce stworzony został system instytucjonalny wykonywania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, stanowiący realizację zasad konstytucyjnych, w szczególności zasady przestrzegania praw i wolności obywatelskich (art. 5 Konstytucji) oraz zasady przestrzegania umów międzynarodowych (art. 9 Konstytucji).

Problem naukowy to ustalenie jakie organy i instytucje krajowe oraz w jakim zakresie są lub powinny być odpowiedzialne za zapewnienie wykonania wyroków ETPC, czy mają

wystarczające kompetencje, w jaki sposób powinny korzystać z istniejących kompetencji, jak powinny ze sobą współdziałać oraz jak kształtuje się sposób nadzoru nad wykonywaniem wyroków ETPC.

Monografia ma charakter dogmatycznej analizy zjawisk prawnych. Analizie dogmatycznej poddane zostały dwa systemy prawne: system krajowy oraz system prawa międzynarodowego publicznego, ze szczególnym uwzględnieniem Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. W tym zakresie przedmiotem zainteresowania badawczego było miejsce umowy międzynarodowej, jaką jest Konwencja, w systemie prawa krajowego oraz konsekwencje jej obowiązywania. Poza moim zainteresowaniem badawczym pozostało zbadanie w jaki sposób zostały wykonane poszczególne wyroki ETPC. Ten wybór podyktowany został dwoma czynnikami. Po pierwsze, istnieje sporo publikacji polskich autorów na temat wykonania poszczególnych wyroków ETPC. Po drugie, badanie wykonania poszczególnych wyroków nie pozwoliłoby na kompleksową analizę zakresu odpowiedzialności oraz zadań poszczególnych organów władzy publicznej odpowiedzialnych za wykonywanie wyroków ETPC. Dlatego, zgodnie z przyjętą przeze mnie koncepcją, poszczególne wyroki ETPC i ich wykonanie stanowią ilustrację określonych zjawisk prawnych, a zatem nie są przedmiotem wyodrębnionej analizy.

2.3 Struktura pracy

Monografia składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów oraz podsumowania wraz z wnioskami. Bibliografia zawiera listę rozpraw i artykułów, najważniejsze materiały źródłowe, a także zestawienie artykułów publicystycznych istotnych dla omawianej problematyki.

Pierwszy rozdział poświęcony jest analizie dogmatycznej zasad odpowiedzialności państwa za przestrzeganie umów międzynarodowych dotyczących praw człowieka. Uznałem, że jest to zagadnienie wymagające analizy zarówno z punktu widzenia ogólnych zasad prawa międzynarodowego, jak również prawa konstytucyjnego. W tej części pracy wskazuję na to, że na podstawie art. 9 Konstytucji każdy organ władzy publicznej jest zobowiązany do przestrzegania obowiązującego prawa międzynarodowego. To oznacza, że wymóg wykonywania wyroków ETPC, wynikający z art. 46 Konwencji, to nie tylko zobowiązanie i odpowiedzialność państwa na podstawie prawa międzynarodowego, ale także obowiązek konstytucyjny. Uznaję zatem, że powinien on być realizowany przy uwzględnieniu wartości wynikających z Konstytucji (w tym obowiązku przestrzegania praw człowieka) oraz związanych z nimi zasad konstytucyjnych (jak np. zasada przejrzystości, współdziałania organów władzy publicznej oraz społeczeństwa obywatelskiego).

Stanowi to punkt wyjścia do szczegółowej analizy natury zobowiązań wynikających z orzeczeń ETPCz, co jest przedmiotem drugiego rozdziału. Wyroki ETPC mogą mieć bowiem skutki tylko dla stron orzeczenia (*inter partes*), ale także mogą mieć skutki powszechne (*erga omnes*). W tej części zwracam uwagę, że istnieje szeroki katalog środków indywidualnych oraz ogólnych, które mogą być zasądzone przez ETPC lub których zastosowanie jest niezbędne do poprawnego wykonania wyroku ETPC. Organy Rady Europy od lat poszukują sposobów zapewnienia najlepszego wykonania wyroków. Służą temu przede wszystkim rekomendacje, mające charakter dokumentów *soft law*, które stanowią wskazówki takiego ukształtowania krajowego systemu prawnego oraz działalności organów państwa, aby osiągnąć założony efekt.

Rozdział trzeci poświęcony jest analizie kompetencji Komitetu Ministrów RE oraz innych organów i agend RE nadzorujących działania państw-stron Konwencji w zakresie wykonywania wyroków ETPC. W tej części pracy analizuję zmieniające się dynamicznie relacje pomiędzy poszczególnymi instytucjami odpowiedzialnymi za wykonywanie wyroków ETPC. Deklaracje polityczne prowadzą do wzmocnienia roli Komitetu Ministrów RE, ale także Zgromadzenia Parlamentarnego RE. ETPC w coraz większym stopniu koncentruje się na pojedynczych, systemowych sprawach, rozstrzygających daną kwestię w sposób kompleksowy. Niektóre państwa-strony Konwencji otwarcie podważają wartości wynikające z członkostwa w Radzie Europy (np. Rosja, Turcja, Azerbejdżan). Konsekwencją tego jest także jawne lekceważenie niektórych wyroków ETPC. Ich niewykonywanie wpływa na ogólną skuteczność całego systemu Konwencji. To z kolei determinuje konieczność dalszych reform, odpowiadania na pojawiające się zagrożenia i ciągłego poszukiwania mechanizmów naprawczych.

Rozdział czwarty dotyczy roli rządu w zakresie koordynacji procesu wykonywania wyroków ETPC. W badaniach podkreślam, że rząd jest również odpowiedzialny za wykonanie niektórych środków indywidualnych wynikających z konkretnych orzeczeń ETPC, a także za dokonanie zmiany niewłaściwych praktyk administracyjnych. Rząd reprezentuje także Polskę w relacjach z Komitetem Ministrów RE. Szczególna uwaga poświęcona jest roli wewnętrznej koordynacji zadań wewnątrz rządu, a także funkcji sprawozdawczej w stosunku do parlamentu. Uważam, że praktyka przygotowywania raportów rocznych przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych z wykonywania wyroków ETPC jest znaczącym wkładem w zapewnienie większej jakości i przejrzystości całego procesu.

W rozdziale piątym dokonuję analizy funkcji parlamentu w odniesieniu do procesu wykonywania orzeczeń ETPC. Twierdzę, że parlament jest odpowiedzialny nie tylko

za uchwalanie ustaw, co może stanowić wykonanie środków ogólnych wynikających z niektórych wyroków ETPC. Jestem zdania, że Parlament sprawuje także funkcję kontrolną w stosunku do działań rządu związanych z wykonywaniem orzeczeń ETPC. Poprzez przytoczenie prac parlamentarnych wskazuję jak Sejm i Senat zaczęły tworzyć mechanizmy zapewniające regularne monitorowanie prac rządu oraz innych organów władzy publicznej w zakresie wykonywania wyroków ETPC.

Rozdział szósty odnosi się do szczególnego aspektu wykonywania wyroków ETPC jakim jest uwzględnianie standardów ETPC w procesie legislacyjnym oraz w kontekście kontroli konstytucyjności prawa. W badaniach wskazuję, że ogólna jakość procesu legislacyjnego może wpływać na to czy standardy ETPC są należycie uwzględniane przy stanowieniu prawa. Jestem zdania, że orzecznictwo ETPC, również w sprawach dotyczących innych państw niż Polska, powinno wpływać na kształt polskiego prawa (skutek *res interpretata* orzeczeń). Istotną rolę odegrał Trybunał Konstytucyjny, doprowadzając do stworzenia praktyki stałego uwzględniania orzecznictwa ETPC w interpretacji postanowień Konstytucji. Twierdzę jednakże, że kryzys konstytucyjny miał wpływ na praktykę uwzględniania orzecznictwa ETPC – zarówno przez Parlament, jak również w zakresie działalności Trybunału Konstytucyjnego.

W kolejnym, siódmym rozdziale, dokonuję analizy wykonywania i uwzględniania orzeczeń ETPC przez organy wymiaru sprawiedliwości i prokuraturę. W zakresie środków indywidualnych wykonanie orzeczeń ETPC może czasami wymagać wznowienia postępowania sądowego lub też ponowne zbadanie sprawy przez prokuraturę. Kwestie wznowienia postępowania cywilnego i administracyjnego były w Polsce przedmiotem pogłębionej dyskusji teoretycznej. Moja analiza obejmuje jednak także kwestie ponownego przeprowadzenia dochodzenia lub śledztwa po wyroku ETPC, możliwość wznowienia postępowania karnego także wobec osób, które nie były stronami wyroku ETPC, jak również znaczenie ugód zawieranych przed ETPCz (oraz deklaracji jednostronnych) dla procedur wznowieniowych. Jestem zdania, że istotne znaczenie dla wykonywania wyroków ETPC przez sądy mają rekomendacje przyjęte przez Krajową Radę Sądownictwa, jak również zróżnicowane mechanizmy upowszechniania standardów orzeczniczych. W tym kontekście szczególną rolę odgrywają profesjonalne szkolenia dla sędziów i prokuratury.

W rozdziale ósmym moje badania koncentrują się na roli organów kontroli państwowej i ochrony prawa oraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego w zakresie wykonywania wyroków ETPC. Jestem zdania, że doświadczenia Rzecznika Praw Obywatelskich, adwokatury oraz polskich organizacji pozarządowych mogą stanowić przykład dla wielu innych państw-

stron Konwencji jeśli chodzi o kształtowanie debaty publicznej, ale także o wpływ na proces wykonywania orzeczeń ETPC. Niemniej wciąż należy postulować zwiększone zainteresowanie orzecznictwem ETPC przez wszystkie organy kontroli państwowej, jak również oczekiwać bardziej intensywnego dialogu z organami Rady Europy.

2.4 Wnioski

Kluczowym ustaleniem wynikającym z przeprowadzonej analizy jest teza, że **w Polsce nie został zbudowany kompletny system instytucjonalny zapewniający wykonywanie orzeczeń ETPC. W tym zakresie nie jest zatem realizowana funkcja wynikająca z konieczności zapewnienia przestrzegania praw i wolności jednostki, wynikająca z art. 5 Konstytucji, a także z zasady respektowania umów międzynarodowych (art. 9 Konstytucji). Są stworzone niektóre mechanizmy instytucjonalne tego systemu, natomiast wciąż jest on *in statu nascendi*.** Co więcej, skuteczność wykonywania wyroków ETPC zależy od poprawnego funkcjonowania systemu demokracji konstytucyjnej. Zagrożenia dla praworządności powodują także obniżenie sprawności wykonywania wyroków. System ten może działać poprawnie jedynie jeśli jest zakorzeniony w kulturze prawnej przestrzegania praw człowieka, pluralizmu, otwartości na dyskusję oraz poszanowania prawa.

Jestem zdania, że skuteczny system wykonywania wyroków ETPC powinien zapewniać możliwość osiągnięcia następujących celów:

- 1) podniesienie świadomości na temat danego wyroku ze strony wszystkich interesariuszy, którzy powinni być zainteresowani jego wykonaniem. W tym zakresie w Polsce podjęto szereg działań, ale wciąż są one niewystarczające w stosunku do potrzeb;
- 2) zapewnienie koordynacji działań wszystkich organów władzy publicznej. Rola koordynacyjna jest w pewnym zakresie realizowana przez zespół międzyresortowy ds. ETPC działający w ramach struktury MSZ, jednakże konieczne jest wzmocnienie instytucjonalne wykonywania tej funkcji;
- 3) stworzenie przestrzeni dla dialogu i deliberacji, a tym samym wyjaśniania oraz ustalania w jaki sposób wykonać konkretny wyrok ETPC. Rolę taką powinien wypełniać Parlament. Istniejąca w latach 2013-2015 podkomisja sejmowa ds. wykonywania wyroków ETPC przestała działać, a Sejm praktycznie przestał realizować swoje funkcje w tym zakresie. Natomiast Senat wykonuje funkcje nadzorcze nad wykonywaniem wyroków ETPC jedynie w ograniczonym zakresie;

4) zapewnienie przejrzystości całego procesu wykonywania wyroków ETPC. W tym zakresie moje badania wykazały znaczący postęp w zakresie funkcjonowania organów władzy publicznej (szczególnie publikacja dorocznego raportu rocznego przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych), wręcz przykładowy dla innych państw-stron Konwencji;

5) ograniczenie wpływów politycznych na proces wykonywania wyroków ETPC. Dzięki systematycznemu podejściu, przejrzystości oraz dialogowi, można zwiększyć jakość debaty, obniżyć poziom emocji politycznych zagrażających wykonaniu niektórych wyroków. Z pewnością zwiększona rola Parlamentu i regularny nadzór nad procesem wykonywania wyroków mógłby się przyczynić do realizacji tego celu;

6) wyeliminowanie przyczyn niektórych powtarzających się spraw. Wykonanie wyroku ETPC nie powinno polegać jedynie na realizacji środków indywidualnych, ale kompleksowemu podejściu do wykonania środków ogólnych, tak aby zlikwidować przyczyny naruszeń praw człowieka. W Polsce w przypadku wyroków pilotażowych było to możliwe, dzięki dobrej koordynacji różnych działań oraz zrozumieniu wagi rozwiązywanych problemów. Natomiast eliminacja przyczyn powinna mieć charakter trwały. Niestety kryzys konstytucyjny mógł się przyczynić do naruszeń praw człowieka (np. w zakresie wolności zgromadzeń), które skutkować mogą kolejnymi wyrokami ETPC;

7) zapewnienie poprawnej komunikacji z Komitetem Ministrów RE. Dzięki poprawnej komunikacji z Komitetem Ministrów można osiągnąć cele w postaci uzgodnienia sposobu wykonywania poszczególnych wyroków. Może ona także wpływać na zrozumienie przez organy władzy publicznej jaka jest podstawowa przyczyna naruszenia praw człowieka oraz w jaki sposób może być ona wyeliminowana. Uczestnictwo organizacji społeczeństwa obywatelskiego w tym procesie ma istotne znaczenie. Dlatego należy docenić zaangażowanie polskich organizacji pozarządowych oraz Naczelnej Rady Adwokackiej w działania nadzorcze nad wykonywaniem wyroków wykonywane przez Komitet Ministrów.

3. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

3.1 Uwagi ogólne

Od czasu obrony doktoratu rozwijam swoje zainteresowania naukowe w kilku kierunkach. Na mój pozostały dorobek naukowy, który chciałbym przedstawić w niniejszym autoreferacie składają się łącznie 38 opracowania. Jestem autorem lub współautorem 15 artykułów opublikowanych w ważnych czasopiśmie krajowych i międzynarodowych, w tym w *Polish Yearbook of International Law* oraz *Canadian Journal of Law and Society*. Ponadto jestem

autorem lub współautorem 19 rozdziałów lub artykułów publikowanych w pracach zbiorowych, w j. polskim oraz w j. angielskim. Niektóre z nich zostały wydane w prestiżowych wydawnictwach (*Springer Verlag, Nomos, Routledge*). Uczestniczyłem także w charakterze współredaktora w przygotowaniu 4 prac zbiorowych (3 książki oraz 1 dodatek do czasopisma prawniczego).

Niektóre moje opracowania były tłumaczone na j. angielski, niemiecki oraz rosyjski. Ich pełna lista znajduje się w wykazie publikacji, stanowiącym Załącznik nr 4 do wniosku habilitacyjnego. W autoreferacie nie uwzględniłem wskazanych tłumaczeń, gdyż z punktu widzenia badawczego nie stanowią oryginalnych dzieł. Do mojego pozostałego dorobku naukowego nie zaliczam także artykułów w czasopismach i pracach zbiorowych, które stanowiły kolejne etapy pracy nad rozprawą habilitacyjną oraz zostały uwzględnione w monografii.

Mój pozostały dorobek naukowy badawczy składa się z publikacji, które można zaliczyć jako wchodzące w obręb pięciu nurtów badawczych:

- 1) status jednostki w Unii Europejskiej;
- 2) wpływ orzecznictwa ETPC na kształtowanie polskiego prawa;
- 3) proceduralne i materialne gwarancje prawa do sądu w rozumieniu art. 45 Konstytucji RP oraz poszanowanie zasady praworządności;
- 4) stosowanie prawa antydyskryminacyjnego w multicentrycznym porządku prawnym;
- 5) standardy praw człowieka w kontekście działalności służb specjalnych oraz wykorzystywania nowych technologii.

3.2 Status jednostki w Unii Europejskiej

W ramach obszaru badawczego dotyczącego **statusu jednostki w Unii Europejskiej** opublikowałem 6 opracowań, z czego 3 w czasopismach oraz 3 w pracach zbiorowych:

Obywatelstwo Unii Europejskiej a ochrona praw podstawowych obywateli państw członkowskich, Zeszyty Ośrodka Informacji i Dokumentacji Europejskiej, zeszyt nr 9/2009, str. 49 – 101

Rozszerzenie czynnego i biernego prawa wyborczego w wyborach samorządowych na osoby nieposiadające obywatelstwa UE, Samorząd Terytorialny, nr 9/2013, str. 66-74 (wspólnie z A. Płoszka)

Standard "równoważnej ochrony" w odniesieniu do ochrony praw człowieka po opinii Trybunału Sprawiedliwości nr 2/13, Europejski Przegląd Sądowy, nr 12/2015, str. 45-49

Rzeczywisty wymiar praw i wolności politycznych obywateli Unii Europejskiej [w:] G. Baranowska, A. Gliszczyńska-Grabias, A. Bodnar, (red.) *Ochrona praw obywateli i obywateli Unii Europejskiej : 20 lat - osiągnięcia i wyzwania na przyszłość*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, str. 127-140

Karta Praw Podstawowych: zróżnicowany charakter prawny postanowień Karty i ich skutki dla jednostek, sądów oraz ustawodawcy [w:] J. Barcz (red.), *Ochrona praw podstawowych w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2008, str. 144-166.

The EU Charter od Fundamental Rights: Milestone or Warm-Up in the Protection of Social Rights? [w:] J. Iliopoulos-Strangas (red.), *The Future of the Constitutional Welfare in Europa*, Nomos Verlag 2015, str. 67-80

Byłem także współredaktorem jednej monografii poświęconej temu tematowi:

Ochrona praw obywateli i obywateli Unii Europejskiej: 20 lat - osiągnięcia i wyzwania na przyszłość, Wolters Kluwer, Warszawa 2015 (redakcja wspólnie z G. Baranowską oraz A. Gliszczyńską-Grabias).

Zainteresowania badawcze związane ze statusem jednostki w UE stanowią kontynuację moich prac związanych z rozprawą doktorską. Moja uzupełniona oraz poprawiona rozprawa doktorska została opublikowana w 2008 r. jako książka (*Obywatelstwo wielopoziomowe. Status jednostki w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2008). Po jej publikacji rozwijałem zainteresowania związane ze statusem obywatela w Unii Europejskiej oraz zakresem praw, które się wiążą z obywatelstwem UE. Sprzyjało temu prowadzenie wykładu specjalizacyjnego na Wydziale Prawa i Administracji UW, jak również wykłady prowadzone w Akademii Prawa Europejskiego w Trewirze.

Przedmiotem mojego zainteresowania była kwestia praw przyznanych obywatelom UE. W moich opracowaniach starałem się wykazać, że z obywatelstwem UE wiążą się konkretne gwarancje praw, a zasada niedyskryminacji ze względu na obywatelstwo państwa członkowskiego UE może wywierać istotny wpływ na kształtowanie prawa krajowego. Badałem także zagadnienie rozszerzenia udziału w wyborach lokalnych na osoby nie posiadające obywatelstwa UE. Twierdzę, że w związku z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 11 maja 2005 r. (K 18/04) nie istnieją przeszkody konstytucyjne przed rozszerzeniem praw wyborczych w wyborach lokalnych także na obywateli innych państw niż państwa członkowskie UE, którzy stale zamieszkują w Polsce. Decydujące znaczenie ma bowiem uznawanie jednostki samorządu terytorialnego jako wspólnoty mieszkańców, a nie wyłącznie wspólnotę obywateli.

Zajmowałem się także zróżnicowanym zakresem praw wynikających z Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Rozróżnienie na „prawa” i „zasady”, a także ograniczenia dotyczące gwarancji niektórych praw, istotnie wpływają na to, w jaki sposób Karta Praw

Podstawowych będzie stosowana. Monografia pod red. Jana Barcza, w której zostało opublikowane moje opracowanie, była jednym z pierwszych dzieł naukowych kompleksowo analizujących status Karty Praw Podstawowych. Po wydaniu przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej opinii nr 2/13 analizowałem kwestię relacji Karty do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Jestem zdania, że ETPC – nawet w przypadku braku przystąpienia UE do Konwencji, będzie poprzez orzecznictwo starał się zwiększać nadzór nad stosowaniem prawa europejskiego z punktu widzenia ochrony praw człowieka. Zajmowałem się również kwestiami związanymi z ochroną praw socjalnych na gruncie Karty w kontekście koncepcji tzw. obywatelstwa socjalnego (*social citizenship*). Wprawdzie Karta Praw Podstawowych zawiera szereg gwarancji dotyczących ochrony praw socjalnych, to jednak poza kwestiami związanymi z dyskryminacją obywateli UE przebywających w innych państwach członkowskich, Karta Praw Podstawowych nie poprawia znacząco sytuacji obywateli w zakresie ochrony ich praw socjalnych. Dominujące znaczenie mają bowiem regulacje krajowe w tym względzie i ograniczone kompetencje UE w zakresie harmonizacji systemów ochrony praw socjalnych.

3.3 Wpływ orzecznictwa ETPC na kształtowanie polskiego prawa

W ramach obszaru badawczego dotyczącego **wplywu orzecznictwa ETPC na kształtowanie polskiego prawa** przygotowałem 9 opracowań, z czego 3 artykuły naukowe w czasopismach oraz 6 artykułów w pracach zbiorowych:

Zgromadzenia spontaniczne, Państwo i Prawo, nr 5/2008, str. 38-50 (wspólnie z M. Ziółkowskim)

Glosa do wyroku ETPCZ w sprawie Moskal przeciwko Polsce, Praca i Zabezpieczenie Społeczne, nr 6/2010, str. 28-33 (wspólnie z B. Grabowską)

Postępowanie arbitrażowe w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Kwartalnik ADR – Arbitraż i Mediacje, nr 3/2013, str. 5-20 (wspólnie z A. Płoszka)

Instrumentalizacja prawa dla realizacji przekonań moralnych na przykładzie zakazów marszów równości, [w:] M. Wyrzykowski, A. Bodnar (red.) *Przekonania moralne władzy publicznej a wolność jednostki*, Zakład Praw Człowieka WPiA UW, Warszawa 2007, str. 95 – 104.

Shaping the Freedom of Assembly: Counter-Productive Effects of the Polish Road towards Illiberal Democracy, [w:] A. Sajo (red.) *Free to Protest: Constituent Power and Street Demonstration*, Eleven International Publishing, Eleven Publishing, Utrecht 2009, str. 165 – 187

Przemoc domowa w świetle wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, [w:] L. Mazowiecka (red.) *Jak skutecznie chronić ofiary przemocy w rodzinie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, str. 88-102

Zniesienie odpowiedzialności karnej za zniesławienie – czas na nową refleksję [w:] T. Grzegorzczak, R. Olszewski (red.) *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo*

karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015-2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, str. 27-39

Fuzje i przejęcia w świetle praktyki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, [w:] M. Modrzejewska (red.) *Prawo handlowe w XXI wieku. Czas stabilizacji, ewolucji czy rewolucji. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Okolskiego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, str. 15-28

Wzajemne przenikanie się standardów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w zakresie kształtowania zasad regulacji biznesu [w:] A. Płoszka, A. Bodnar (red.) *Wpływ Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na funkcjonowanie biznesu*, Wolters Kluwer, 2016, str. 62-78

Byłem także współredaktorem dwóch prac zbiorowych:

Wpływ Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na funkcjonowanie biznesu, Wolters Kluwer, Warszawa 2016 (redakcja wspólnie z A. Płoszką)

Przekonania moralne władzy publicznej a wolność jednostki, Zakład Praw Człowieka WPiA UW, Warszawa 2007 (redakcja wspólnie z M. Wyrzykowskim)

Powyższy nurt badawczy odnosi się do kwestii związanych z materialnymi aspektami stosowania Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, w szczególności skutków określonych wyroków ETPC dla polskiego systemu prawa, a także wpływu orzecznictwa ETPC na kształtowanie standardów w określonych dziedzinach prawa. Dlatego też, jest to nurt badawczy odmienny od tematu mojej monografii, która odnosiła się do aspektów instytucjonalnych związanych z zapewnieniem efektywności całego systemu Konwencji.

W moich badaniach koncentrowałem się na problematyce:

- wolności organizowania pokojowych zgromadzeń w świetle orzecznictwa ETPC, a także konieczności uregulowania w Polsce instytucji zgromadzeń spontanicznych;
- wolności słowa w kontekście dekryminalizacji instytucji zniesławienia;
- przemocy domowej w świetle linii orzeczniczej zapoczątkowanej precedensowym wyrokiem ETPC z 9 czerwca 2009 r. w sprawie *Opuz przeciwko Turcji* (skarga nr 33401/02);
- zabezpieczenia społecznego i realizacji zasady dobrego rządzenia.

Jestem zdania, że system prawa krajowego pozostaje pod ciągłym wpływem standardów wynikających z orzecznictwa ETPC, co można zaobserwować na przykładzie wyroków w sprawach przeciwko Polsce, ale także wyroków dotyczących innych państw. Szczególnym polem oddziaływania jest sfera biznesu i praw człowieka. ETPC dość często zajmuje się tematami mającymi wpływ na wolność działalności gospodarczą. Kwestie takie jak status przedsiębiorcy albo akcjonariusza jako skarżących przed ETPC, dostępność skutecznych

środków zaskarżenia oraz realizacja prawa do sądu, kompetencje organów regulacyjnych i podatkowych, oddziaływanie biznesu na środowisko czy ochrona prawa własności są przedmiotem licznych orzeczeń. Efektem moich zainteresowań badawczych było powstanie pionierskich prac naukowych analizujących kwestie fuzji i przejęć oraz postępowań arbitrażowych w świetle standardów wynikających z orzecznictwa ETPC. Analizowałem również dynamiczną interakcję pomiędzy orzecznictwem ETPC oraz TSUE w zakresie kształtowania standardów regulacji biznesu.

3.4 Proceduralne i materialne gwarancje prawa do sądu oraz poszanowanie zasady praworządności

W ramach obszaru badawczego dotyczącego **proceduralnych oraz materialnych gwarancji prawa do sądu oraz poszanowania zasady praworządności** opublikowałem 6 opracowań, z czego 3 artykuły naukowe w czasopismach oraz 3 artykuły w pracach zbiorowych:

Glosa - otwarcie zawodu sędziego na tle wyroku Sądu Najwyższego z 19 czerwca 2009 r., III KRS 9/08, Dodatek do Monitora Prawniczego nr 3/2010, str. 26-29.

Rule of Law and Judicial Independence in Eastern Europe, the South Caucasus, and Central Asia, OSCE Yearbook 2011, str. 289-302 (wspólnie z E. Katinka-Schmidt).

Protection of Human Rights after the Constitutional Crisis in Poland, Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart, t. 66 (2018), s. 639–662.

Taking the Skeleton out of the Closet: The Story of the Assessors' Case that Rebuilt the Polish Justice System, [w:] Renata Uitz (red.) *Arguments that Work. Strategies, Contexts and Limits in Constitutional Law*, Eleven Publishing, Utrecht 2012, str. 177-197

Judicial Independence in Poland, [w:] A. Seibert-Fohr (red.), *Judicial Independence in Transition*, Max Planck Institute in Comparative Public Law and International Law, Springer Verlag 2012, str. 667 – 738 (wspólnie z Ł. Bojarskim).

Poland: EU Driven Democracy? [w:] W. Sadurski, L. Morlino (red.) *Democratization and the European Union. Comparing Central and Eastern European Post-Communist Countries*, Routledge, Londyn 2010, str. 19-44

Byłem także redaktorem pracy zbiorowej poświęconej tematowi niezależności sądownictwa:

Adam Bodnar (red.), *Status sędziego – 20 lat po transformacji ustrojowej (materiały konferencyjne)*, Dodatek do Monitora Prawniczego nr 11/2011 pt., materiały z konferencji naukowej zorganizowanej 1 lipca 2010 r. na Wydziale Prawa i Administracji UW

W ramach tego nurtu badawczego podejmowałem kwestie związane z trójpodziałem władzy oraz respektowaniem zasady praworządności, gwarancjami instytucjonalnymi niezależności sądów oraz niezawisłości sędziów, a także efektywnością funkcjonowania sądów. W początkowym okresie moje zainteresowania związane były głównie z tematyką statusu sędziego, asesorów sędziowskich oraz metod powoływania sędziów. Ten nurt zainteresowań badawczych był konsekwencją debaty krajowej na temat statusu asesorów sądowych, a także

reform realizowanych w wyniku wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 24 października 2007 r. (SK 7/06). W ramach konferencji eksperckiej w Kijowie w 2010 r. uczestniczyłem w przygotowaniu dokumentu „miękkiego prawa” (*soft law*) przyjętego przez Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE, poświęconego niezależności sędziowskiej – *Kiev Principles on Judicial Independence*. Efektem tego zaangażowania były artykuły naukowe analizujące znaczenie Zasad Kijowskich dla państw Europy Środkowo-Wschodniej, jak również krajowe zagrożenia dla niezależności sądownictwa.

Szczególne miejsce w moim dorobku naukowym zajmują publikacje poświęcone funkcjonowaniu sądów w szerszym kontekście respektowania zasady praworządności. Efektem uczestnictwa w seminarium międzynarodowym organizowanym przez *European University Institute* we Florencji był rozdział w książce (pod redakcją W. Sadurskiego i L. Morlino) analizującej obniżenie standardów demokratycznych po przystąpieniu nowych państw członkowskich do UE. Dokonałem także kompleksowej analizy wyzwań dotyczących ochrony praw jednostki po kryzysie konstytucyjnym 2015-2017. W moim opracowaniu twierdzę, że miał on negatywny wpływ na mechanizmy ochrony praw i wolności w Polsce.

3.5 Stosowanie prawa antydyskryminacyjnego w multicentrycznym porządku prawnym

W ramach obszaru badawczego dotyczącego stosowania **prawa antydyskryminacyjnego w multicentrycznym porządku prawnym** opublikowałem 9 opracowań, z czego 3 w czasopiśmie naukowym, a 6 w pracach zbiorowych:

Gender Equality from Beneath: Electoral Gender Quotas in Poland, Canadian Journal of Law and Society, tom 28 (2013), str. 151-168 (wspólnie z A. Śledzińską-Simon).

O potrzebie ratyfikacji Konwencji ONZ o Prawach Osób z Niepełnosprawnościami, Europejski Przegląd Sądowy, nr 5/2012, str. 4-15 (wspólnie z A. Śledzińską-Simon).

Zakaz dyskryminacji osób homoseksualnych pozostających w związkach partnerskich - glosa do wyroku ETS z 1.04.2008 r. w sprawie C-267/06 Tadao Maruko przeciwko Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen, Europejski Przegląd Sądowy, nr 10/2008, str. 43 – 49

Międzynarodowe standardy praw człowieka a prawa wyborcze osób z niepełnosprawnościami intelektualnymi lub psychicznymi [w:] D. Pudzianowska (red.), *Prawa osób z niepełnosprawnością intelektualną lub psychiczną w świetle międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, str. 213-245

Osoby homoseksualne a wybrane zagadnienia prawa administracyjnego i praktyki administracyjnej, [w:] M. Wyrzykowski, R. Wieruszewski (red.) *Orientacja seksualna i tożsamość płciowa. Aspekty prawne i społeczne*, Instytut Wydawniczy Euro-Prawo, Warszawa 2009, str. 83-101

Between Recognition and Homophobia: Same-Sex Couples in Eastern Europe, [w:] D. Gallo, L. Paladini, P. Pustorino (red.), *Same-Sex Couples before National, Supranational and International Jurisdictions*, Springer Verlag, Berlin – Heidelberg 2014, str. 211-249 (wspólnie z A. Śledzińską-Simon)

Koncepcja nadużycia prawa w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka a mowa nienawiści [w:] R. Wieruszewski i inni (red.) *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, str. 150 – 172 (wspólnie z M. Szuleką).

Holocaust of Roma people: Tragedy still to remember, [w:] T. Buchsbaum, S. Kapralski (red.) *Beyond the Roma Holocaust. From Resistance to Mobilization*, Universitas, Krakow 2017, str. 19-33

Kontekst wielokulturowości a ochrona praw i wolności człowieka i obywatela [w:] M. Szwarc (red.), *Panorama prawnych aspektów wielokulturowości społeczeństwa*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań 2017, str. 25-44

Byłem także współredaktorem pracy zbiorowej odnoszącej się do tematyki przeciwdziałania dyskryminacji:

Roman Wieruszewski, Mirosław Wyrzykowski, Aleksandra Gliszczyńska-Grabias, Adam Bodnar (red.), *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010

Zasada równości wobec prawa oraz zakaz dyskryminacji staje się w Polsce i na świecie przedmiotem coraz większego zainteresowania naukowego. W obszarze tym można zauważyć wyraźny wpływ norm prawa międzynarodowego oraz prawa europejskiego na ochronę grup społecznych tradycyjnie dyskryminowanych, marginalizowanych lub wykluczanych. W efekcie status jednostki w zakresie ochrony przed dyskryminacją jest determinowany przez prawo krajowe, prawo europejskie oraz prawo międzynarodowe (szczególnie umowy międzynarodowe przyjęte w ramach prac Rady Europy oraz ONZ).

Moje zainteresowania badawcze odnosiły się do wpływu prawa międzynarodowego na ochronę osób z niepełnosprawnościami, oraz możliwości udziału w wyborach osób ubezwłasnowolnionych. Prowadziłem także badania dotyczące sytuacji osób homoseksualnych na gruncie prawa administracyjnego. Przedmiotem refleksji naukowej były także standardy ochrony praw osób homoseksualnych na gruncie prawa europejskiego (w świetle wyroku TSUE w sprawie *Tadao Maruko*) oraz zagadnienia konstytucyjne i materialnoprawne związane z uznawaniem związków osób tej samej płci w Europie Środkowo-Wschodniej. Postawiłem tezę, że przepisy polskiego prawa nie odpowiadają w tym zakresie standardom wynikającym z orzecznictwa ETPC oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

Przedmiotem mojego zainteresowania były także zagadnienia związane z koncepcją demokracji walczącej (*militant democracy*), a w szczególności nadużycia prawa na podstawie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz mowy nienawiści. W kontekście rozważań nad

Holocaustem Romów analizowałem wpływ wydarzeń historycznych na współczesne postrzeganie norm praw człowieka. Uważam, że w Polsce jakakolwiek dyskusja dotycząca prawnych aspektów walki z tzw. mową nienawiści musi być związana z pamięcią o tragediach XX wieku.

Dokonałem również analizy koncepcji wielokulturowości w świetle zasad konstytucyjnych. Twierdzę, że wielokulturowość jest trwale wpisana w kontekst wartości i zasad wynikających z Konstytucji RP z 1997 r., ale również z Konstytucji 3 Maja oraz Konstytucji Marcowej.

W kontekście prawa kobiet do równego udziału w życiu politycznym i społecznym oraz trwającej w Polsce dyskusji na temat problematyki parytetów na listach wyborczych, dokonałem kompleksowej analizy konstytucyjnej dopuszczalności wprowadzenia tego typu instrumentów prawnych. Jestem zdania, że art. 33 Konstytucji RP stwarza podstawę do tworzenia tego typu mechanizmów wyrównywania szans kobiet i mężczyzn do równego udziału w życiu politycznym.

Zainteresowania badawcze w obszarze prawa antydyskryminacyjnego zaowocowały zaproszeniem mnie przez prof. Andrzeja Wróbla do składu redakcji międzynarodowego czasopisma naukowego *Polish Anti-Discrimination Law Review*, wydawanego przez Wolters Kluwer.

3.6 Standardy praw człowieka w kontekście działalności służb specjalnych oraz wykorzystywania nowych technologii

W ramach obszaru badawczego dotyczącego **standardów praw człowieka w kontekście działalności służb specjalnych oraz wykorzystywania nowych technologii** opublikowałem cztery opracowania, z czego 3 artykuły w czasopismach naukowych i 1 opracowanie w pracy zbiorowej:

Domestic investigation into participation of Polish officials in the CIA extraordinary rendition program and the state responsibility under the European Convention on Human Rights, XXXI Polish Yearbook of International Law 2011, str. 233 – 258 (wspólnie z I. Pachó)

Targeted Killings (Drone Strikes) and the European Convention on Human Rights, XXXII Polish Yearbook of International Law 2013, str. 189 – 208 (wspólnie z I. Pachó)

CIA Prisons on Polish Soil – A new perspective, New Eastern Europe Nr 3 (IV); 2012, str.1 – 5 (wspólnie z I. Pachó)

Alleged existence of secret CIA facilities on Polish territory – in search of truth and accountability, [w:] M. Nowak, R. Schmidt (red.) *Extraordinary Renditions and the Protection of Human Rights*, Boltzmann Institute of Human Rights, Wiedeń 2010, str. 79-98 (wspólnie z D. Pudzianowska)

Zagadnienie istnienia tajnego więzienia CIA na terytorium Polski było przez wiele lat przedmiotem moich zainteresowań zawodowych oraz naukowych. W publikacjach analizowałem przede wszystkim potencjalną odpowiedzialność państwa polskiego oraz urzędników państwowych wysokiego szczebla za kwestię zlokalizowania tajnego więzienia na terytorium RP, a także za współpracę w zakresie tajnych lotów oraz transportu osób zatrzymanych. Rozwazałem także kwestie związane z przejrzystością działalności organów władzy publicznej oraz potencjalną rolę prokuratury, sądów i ETPC w wyjaśnieniu tej sprawy. Oprócz tego byłem współautorem (wspólnie z I. Pacho) raportu na zlecenie Fundacji Heinricha Bölla, którego przedmiotem była rola mediów w wyjaśnianiu sprawy więzień CIA (*Rola mediów w wyjaśnianiu sprawy tajnego więzienia CIA na terytorium Polski*, Warszawa 2012). Podsumowaniem moich działań i analiz było przedstawienie przez Helsińską Fundację Praw Człowieka „opinii przyjaciela sądu” (third party intervention) w sprawach *Al-Nashiri przeciwko Polsce* (skarga nr 28761/11) oraz *Husayn (Abu-Zubaydah) przeciwko Polsce* (skarga nr 7511/13). Opinia była następnie powoływana w wyrokach ETPC w tych sprawach z 24 lipca 2014 r.

Moje zainteresowania działalnością służb specjalnych skutkowały przygotowaniem specjalnego raportu na zlecenie Nilsa Muiznieksa, Komisarza Praw Człowieka Rady Europy zatytułowanego *National security services and human rights - agenda for action in the 21st century*. Raport został zaprezentowany 15 stycznia 2014 r. w Strasburgu w czasie okrągłego stołu o demokratycznej kontroli nad służbami specjalnymi i naruszeniach praw człowieka. W 2015 niektóre konkluzje mojego raportu zostały wykorzystane w oficjalnym „Issue Paper” opublikowanym przez urząd Komisarza (*Democratic and effective oversight of national security services*, Strasburg 2015). Uważam, że w Polsce brakuje niezależnego organu nadzorującego działalność służb specjalnych. Konieczne jest także doprecyzowanie regulacji związanych z wykorzystywaniem nowych technologii przez służby specjalne oraz policję.

Zajmowałem się także kwestią odpowiedzialności państwa na gruncie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka za ewentualne użycie dronów, co związane było z rozwijającą się praktyką używania dronów bojowych na polu bitwy, ale także poza nim, do realizacji tzw. celowanych zabójstw (*targeted killings*). Jestem zdania, że używanie dronów poza polem bitwy może rodzić odpowiedzialność państw na gruncie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

3.7 Inne publikacje

Oprócz powyższych opracowań składających się na zarysowane powyżej nurty badawcze byłem autorem lub współautorem innych artykułów naukowych w czasopiśmie naukowych

lub pracach zbiorowych. Poszerzałem moje obszary badawcze na takie zagadnienia jak ochrona praw człowieka a stosowanie dokumentów biometrycznych, sposoby mierzenia przestrzegania przez spółki zasad społecznej odpowiedzialności biznesu, znaczenie litygacji strategicznej oraz opinii przyjaciela sądu (*amicus curiae*) dla działań na rzecz ochrony praw człowieka. Kontynuowałem także moje zainteresowania związane z instytucją „złotego weta” stosowanego w spółkach Skarbu Państwa. Szczegółowy wykaz publikacji naukowych, opublikowanych po doktoracie, znajduje się w Załączniku nr 4 do wniosku habilitacyjnego.

3.8 Parametryzacja osiągnięć naukowych

Mój Indeks Hirscha według bazy SCOPUS wynosi 2 i obejmuje 17 cytowań. Z kolei indeks Hirscha według bazy Publish or Perish (która odwołuje się do bazy Google Scholar) wynosi 7 i obejmuje 151 cytowań. Wyliczenie to nie jest pełne, gdyż nie obejmuje niektórych cytowań w polskiej i zagranicznej literaturze.

Moje niektóre prace naukowe są dostępne w bazach *open source*. W bazie Social Science Research Network (https://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=1998404) znajduje się 12 moich prac w j. angielskim, które zostały pobrane 735 razy (stan na 3 lutego 2019 r.).

3.9 Udział w międzynarodowych i krajowych projektach badawczych

Obecnie uczestniczę w trzech konsorcjach i sieciach badawczych w charakterze eksperta lub członka międzynarodowej rady doradczej:

- członkostwo w międzynarodowej radzie doradczej w projekcie *Reconnect – Reconciling Europe with its Citizens through Democracy and Rule of Law*, projekt realizowany przez konsorcjum 18 uczelni, finansowany ze środków UE (od 2018 r.);
- członkostwo w międzynarodowej sieci badawczej REMAP: *Wpływ praw człowieka na politykę migracyjną*, projekt realizowany przez Uniwersytet w Giessen, finansowany ze środków fundacji Mercator (od 2018 r.);
- członkostwo w krajowej radzie doradczej w projekcie DARE: *Dialog o radykalizacji i równości* – finansowany ze środków Horizon 2020, a realizowany w Polsce przez Collegium Civitas (od 2018 r.).

W 2010 r. uczestniczyłem w projekcie realizowanym przez Uniwersytet w Edynburgu w ramach sieci badawczej mającej na celu zbadanie odpowiedzialności korporacji wielonarodowych za naruszenia praw człowieka dokonane poza granicami UE (*Legal*

Framework on Human Rights and the Environment Applicable to Enterprises Operating outside the EU). Projekt finansowany był ze środków Komisji Europejskiej.

3.10 Międzynarodowe i krajowe nagrody za działalność naukową

W 2010 r. uzyskałem nagrodę indywidualną II stopnia Rektora UW. W 2011 r. otrzymałem stypendium dla młodych doktorów w ramach programu „Nowoczesny Uniwersytet Warszawski”.

3.11 Międzynarodowe i krajowe konferencje tematyczne

3.11.1 Uwagi ogólne

Po uzyskaniu tytułu doktora nauk prawnych, przedstawiałem referaty na wielu konferencjach i seminariach naukowych, jak również aktywnie uczestniczyłem w organizacji różnego rodzaju konferencji naukowych.

W latach 2006 – 2015 moja główna aktywność związana była z organizacją (lub uczestnictwem w organizacji) konferencji w ramach prac:

- Zakładu Praw Człowieka WPiA UW, w tym w ramach współpracy z Poznańskim Centrum Praw Człowieka PAN

- Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.

Od września 2015 r. nadzoruję organizację konferencji przez Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich. Byłem autorem koncepcji, a także programu Pierwszego i Drugiego Kongresu Praw Obywatelskich, współorganizowanego z Biurem Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE.

Warto podkreślić, że w zakresie tematyki monografii, którą przedstawiam jako osiągnięcie naukowe w rozumieniu art. 16 ust. 2 ustawy, byłem jednym z organizatorów konferencji międzynarodowej, która odbyła się 12 maja 2015 r. w Senacie RP. Konferencja była zatytułowana „*Demokracja a Prawa Człowieka. Rola parlamentów narodowych we wdrażaniu standardów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*”. Konferencja została zorganizowana przez Komisję Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu RP, Helsińską Fundację Praw Człowieka, Fundację Nuffield oraz Uniwersytet Middlesex w Londynie.

Szczegółowy wykaz konferencji naukowych, na których wygłosiłem referaty lub uczestniczyłem w innym charakterze znajduje się w Załączniku nr 5 do wniosku habilitacyjnego. Poniżej przedstawione zostały najważniejsze referaty wygłoszone na konferencjach międzynarodowych oraz konferencjach krajowych. Niektóre z przedstawionych

referatów nie mogą być traktowane jak autonomiczne osiągnięcia naukowe, gdyż na ich podstawie powstały później artykuły naukowe.

3.11.2 Konferencje międzynarodowe

Free to Protest, konferencja zorganizowana na Central European University w Budapeszcie, 1-2 czerwca 2007 r., referat: *Shaping the freedom of assembly – counter-productive effects of the Polish road towards illiberal democracy?*

Arguments that work, konferencja zorganizowana na Central European University w Budapeszcie, 11-13 czerwca 2009 r., referat: *Taking the skeleton out of the closet: The case of apprentice judges that transformed Polish justice system*

XII International Forum on Constitutional Justice: Property Rights and Free Enterprise – Constitution in Practice, konferencja zorganizowana w Sankt Petersburgu przez Instytut Prawa i Polityki Publicznej (Institute of Public Law and Policy), 20-21 listopada 2009 r., referat: *Protection of Property in the Jurisprudence of the Polish Constitutional Court and the European Court of Human Rights*

XIII International Forum on Constitutional Justice w Sankt Petersburgu, 18-20 listopada 2010 r., zorganizowane przez Rosyjski Sąd Konstytucyjny we współpracy z Instytutem Prawa i Polityki Publicznej (Institute of Public Law and Policy); referat: *Res interpretata effect of the ECtHR judgments*

Hitting the Target? How New Capabilities Are Shaping Contemporary International Intervention, konferencja zorganizowana przez University of Surrey, 12-13 lipca 2012 r., referat: *Potential application of the European Convention for Human Rights to the use of drones in conflict zones by armies of Council of Europe's states* (wraz z Irminą Pacho)

Post-Socialist Justice After Two Decades, konferencja zorganizowana przez Open Society Foundations oraz Riga Graduate School of Law, 11-12 października 2012 r., referat: *Responsibility of Polish state and officials for existence of alleged CIA prison on the territory of Poland*

The Citizen at the Heart of European Law, konferencja z okazji 20-lecia Akademii Prawa Europejskiego w Trewirze, 18-19 października 2012 r., referat: *European Citizens' Initiative*

Long-Term Future of the European Court of Human Rights, konferencja zorganizowana przez ośrodek PluriCourts w Oslo oraz wspierana przez Radę Europy, 7-8 kwietnia 2014 r., Oslo, referat w panelu: *Constitutional Justice - Individual Justice*

Legacy of Totalitarianism Today, konferencja zorganizowana przez Platformę Europejskiej Pamięci i Sumienia (*Platform of European Memory and Conscience*), Praga, 12-13 czerwca 2014 r., referat: *Quality of Democracy and rule of law after 25 years – have we established them strong enough?*

International Conference on Judicial Independence: Judicial Impartiality and Independence. Ensuring Fairness in Cases Involving Foreign Parties in Domestic Courts, konferencja zorganizowana przez Uniwersytet w Osnabrück, European Legal Studies Institute, 24-26 października 2014 r., referat: *Shaping judicial independence standards by the European Court of Human Rights. Comment on Baka v. Hungary judgment*

The Future of the Constitutional Welfare State, konferencja zorganizowana przez Societas Iuris Publici Europaei (SIPE) w Atenach, 30 października - 1 listopada 2014 r., referat: *The Charter*

of Fundamental Rights of the European Union: a landmark in the protection of social rights in Europe?

Science of Constitutions Workshop: The Foundations of Constitutions and Why Some Succeed, Others Fail, seminarium zorganizowane przez Foundation for Law, Justice and Society oraz Uniwersytet w Oxfordzie, 3 marca 2016 r., referat: *Protection of human rights and rule of law in Poland*

Protection of Human Rights in Montenegro, konferencja zorganizowana w Podgoricy przez Radę Europy, 28 czerwca 2016 r. referat: *Implementation of the European Convention on Human Rights at the national level: main challenges and the use of non-judicial mechanisms – Polish experience*

Protecting European Union Values: Breaches of Article 2 TEU and Their Consequences, Warszawa, konferencja zorganizowana przez Wydział Prawa i Administracji UW oraz Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, 14-15 września 2017 r., Warszawa, referat: *Taking the Constitution seriously? Protection of Human Rights after the Constitutional Crisis*

Decline of Constitutionalism, konferencja zorganizowana przez Central European University w Budapeszcie, 18-19 maja 2018 r., referat: *Failure to enforce European Court of Human Rights' judgments: consequences for human rights in an illiberal democracy*

Reconnect (Reconciling Europe with its Citizens through Democracy and the Rule of Law) Kick-Off Conference, konferencja z okazji inauguracji projektu naukowego Reconnect), 5 lipca 2018 r., Bruksela, referat *otwierający konferencję (keynote speech)*

3.11.3 Konferencje krajowe

Demokracja i prawa człowieka – standardy europejskie i standardy polskie, konferencja Zakładu Praw Człowieka WPiA UW, 16 marca 2007 r., referat: *Lustracja w świetle standardów międzynarodowych*

Nadanie charakteru prawnego Karcie Praw Podstawowych na mocy Traktatu z Lizbony. Znaczenie dla umocnienia ochrony jednostki w UE, Warszawa, 14 marca 2008 r., konferencja zorganizowana przez Niezależny Instytut Prawa Międzynarodowego i Europejskiego oraz Kolegium Prawa Akademii im. Koźmińskiego, Trybunał Konstytucyjny – referat: *Karta Praw podstawowych: postanowienia programowe i wywołujące skutek bezpośredni - znaczenie dla jednostek, sądów i ustawodawcy polskiego*

Seminarium Warszawskie na temat systemu Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, 24 października 2013 r.; seminarium zorganizowane przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, referat: *Model wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*

20 lat ochrony praw obywateli i obywateli Unii Europejskiej: osiągnięcia i wyzwania na przyszłość, konferencja zorganizowana przez Poznańskie Centrum Praw Człowieka PAN oraz Zakład Praw Człowieka WPiA UW, Poznań, 23 października 2013 r., referat: *Realny wymiar korzystania z praw wyborczych przez obywateli UE*

Wolność odzyskana - wolność zagrożona, konferencja zorganizowana przez Komitet Nauk Prawnych PAN, Warszawa, 4 grudnia 2014 r., referat: *Źródła zagrożeń wolności jednostki*

Jak daleko sięgnie państwo? Retencja danych, bilingi, inwigilacja a gwarancje praw i wolności obywatelskich, konferencja zorganizowana przez Naczelną Radę Adwokacką oraz Krajową Radę Radców Prawnych, 10 grudnia 2014 r., Warszawa, referat: *Model organu nadzoru nad służbami specjalnymi w Polsce*

Panorama prawnych aspektów wielokulturowości społeczeństwa, konferencja zorganizowana przez Wyższą Szkołę Bankową w Poznaniu, 20 kwietnia 2017 r., referat: *Wielokulturowość a prawa człowieka*

Wyzwania dla polskiego sądownictwa w 100-lecie jego odrodzenia, konferencja zorganizowana przez Krajową Radę Sądownictwa, 14 listopada 2017 r., Warszawa, referat: *Bariery dostępu do wymiaru sprawiedliwości z punktu widzenia obywateli*

Prawne skutki naruszeń konstytucji – 60 Jubileuszowy Zjazd Katedr Prawa Konstytucyjnego, zjazd katedr prawa konstytucyjnego zorganizowany przez Uniwersytet Wrocławski, 12 czerwca 2018 r., referat *otwierający zjazd*

The Prospects for Social Europe, konferencja zorganizowana przez Radę Redakcyjną Common Market Law Review oraz Wydział Prawa i Administracji UW, 26 października 2018 r., Warszawa, referat *otwierający konferencję*

4. Dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oraz informacja o współpracy międzynarodowej habilitanta

4.1 Dorobek dydaktyczny

4.1.1 Dorobek dydaktyczny krajowy

Od momentu zatrudnienia w 2006 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytecie Warszawskim prowadzę wykłady ogólne, wykłady specjalizacyjne oraz konwersatoria w j. polskim oraz w j. angielskim, na kierunku prawo oraz kierunku administracja, a także w ramach Szkoły Prawa Polskiego. W latach 2001-2012 prowadziłem ćwiczenia z prawa publicznego gospodarczego (najpierw jako doktorant, a od 2006 r. jako adiunkt). W roku akademickim 2011-2012 zastępowałem w pełnym wymiarze prof. UW dr hab. Mirosława Wyrzykowskiego, będącego wówczas na urlopie naukowym, prowadząc także seminarium magisterskie. W związku z tym byłem promotorem 5 prac magisterskich na WPiA UW. Moje wykłady specjalizacyjne oraz konwersatoria to: „Prawa i wolności człowieka i obywatela”, „Status jednostki w Unii Europejskiej”, „Administracja wobec praw i wolności człowieka i obywatela”, „Konstytucyjność rozstrzygnięć administracyjnych”, „*Legal, social and political aspects of sexual minorities' protection in Poland*”, „*Human Rights in the European Union*” oraz „*European Convention on Human Rights and its Impact on the Polish Legal System*”. Przygotowałem własne, oryginalne sylabusy tych wykładów.

W latach 2010-2013 wraz z prof. Mirosławem Wyrzykowskim prowadziłem seminarium magisterskie w Centrum Samorządu Terytorialnego i Rozwoju Lokalnego oraz byłem promotorem 21 prac magisterskich. W latach 2012-2015 byłem również opiekunem Studenckiego Forum Praw Człowieka, koła naukowego działającego na WPiA UW. Od 2008 r. współpracuję ze Studium Europy Wschodniej UW - w ramach Programu im. Lane'a Kirklanda byłem tutorem 8 stypendystów pochodzących z Gruzji, Armenii, Kirgistanu oraz

Ukrainy. Byłem także tutorem 5 studentów studiujących w ramach Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych UW oraz dla 1 studenta w ramach Collegium Invisible. Przygotowałem również 55 recenzji prac magisterskich broniących na WPiA UW oraz w CSSTRiL.

4.1.2 Dorobek dydaktyczny międzynarodowy

W latach 2008-2014 organizowałem seminarium *Towards European Constitutionalism*, z udziałem prof. Franza Mayera (Uniwersytet w Bielefeld) oraz prof. Christophe'a Hilliona (Uniwersytet w Lejdzie), które stanowi unikalną formę angażowania studentów prawa do debaty na tematy istotne dla integracji europejskiej.

W ramach zagranicznych osiągnięć dydaktycznych:

- prowadziłem w latach 2009-2011 warsztaty kliniczne z zakresu prowadzenia strategicznych postępowań sądowych (*Clinical legal education on strategic litigation*) na Central European University w Budapeszcie;
- w latach 2009-2010 byłem tutorem w ramach międzynarodowego projektu realizowanego przez Instytut na rzecz Prawa i Polityki Publicznej w Moskwie, który był poświęcony prawu konstytucyjnemu porównawczemu (*Summer and Winter School on Comparative Constitutional Law*);
- w 2015 r. prowadziłem krótki kurs na Uniwersytecie w Ghent na temat wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w ramach programu Erasmus Staff Mobility.

4.1.3 Wykłady, warsztaty i seminaria

Prowadziłem wykłady, seminaria oraz warsztaty dla krajowych i zagranicznych instytucji oraz organizacji, w tym dla: Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Fair Trials International, Interights, Okręgowej Izby Radców Prawnych w Warszawie, Okręgowej Rady Adwokackiej w Krakowie, Rządowego Centrum Legislacji, Akademii Prawa Europejskiego w Trewirze, Komisji ds. Prawnych i Praw Człowieka Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych oraz Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. W ramach współpracy z Poznańskim Centrum Praw Człowieka PAN od 2008 r. uczestniczę jako wykładowca w Szkole Letniej Praw Człowieka.

Byłem także zapraszany do wygłaszania wykładów na uniwersytetach zagranicznych. W 2018 r. wygłosiłem wykłady na Uniwersytecie Harvarda, Centre for European Studies (w ramach serii

August Zaleski Memorial Lecture in Polish Modern History), Uniwersytecie w Lejdzie (Raymond and Beverly Sackler Distinguished Lecture on Human Rights), Uniwersytecie w Münster oraz w *European Inter-University Centre for Human Rights and Globalization* w Wenecji.

4.2 Popularyzacja wiedzy

Jestem autorem kilkudziesięciu artykułów publicystycznych promujących zagadnienia z zakresu praw człowieka, prawa europejskiego oraz prawa konstytucyjnego, które ukazały się w „Gazecie Wyborczej”, „Rzeczpospolitej”, „Dzienniku Gazeta Prawna”, „Przekroju”, „Tygodniku Powszechnym”, „Res Publica Nova”, „In Gremio”, „Na Wokandzie”, „Polska Zbrojna”, „Kwartalnik o Prawach Człowieka”, a także w internetowych portalach (takich jak *Verfassungsblog*, *EurActiv*, *OpenDemocracy*, *liberte.pl*, „Kultura Liberalna”, *Politico*, *Guardian - Comment is Free*, *onet.pl*). Wielokrotnie także komentowałem różne zagadnienia z zakresu praw człowieka w radio i telewizji.

Istotne znaczenie dla popularyzacji praw człowieka miał pogłębiony wywiad (dwugłos wraz z M. Królikowskim) opublikowany w kwartalniku „Więź” (nr 3 (657)/2014 s. 16-30). Stworzyłem także koncepcję cyklu 12 wykładów publicznych "Prawa człowieka - współczesne wyzwania międzynarodowe" organizowanych przez Helsińską Fundację Praw Człowieka, Fundację Heinricha Boella i Stowarzyszenie Projekt: Polska. Wykłady zostały przeprowadzone w I semestrze roku akademickiego 2014/2015, a następnie zostały opublikowane w formie e-booka (Adam Bodnar (red.), *Prawa człowieka – współczesne wyzwania międzynarodowe*, Warszawa 2015). W ramach działalności służącej popularyzacji nauki byłem także redaktorem książki pamiątkowej dla prof. Wiktora Osiatyńskiego (*Listy od przyjaciół*, Warszawa 2015), a także jednym z redaktorów książki pamiątkowej dla prof. Mirosława Wyrzykowskiego, *Dosyć o książkach. Ludzie ważni...*, Warszawa 2017 (wraz z A. Płoszką, B. Grabowską-Moroz oraz L. Lasek).

4.3 Działalność ekspercka oraz zawodowa

W okresie od 2006 r. do 2015 r. posiadaną wiedzę akademicką z zakresu praw człowieka, prawa europejskiego oraz prawa konstytucyjnego wykorzystywałem w pracy zawodowej w Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka („HFPC”). W ramach współpracy z HFPC byłem autorem lub współautorem licznych wystąpień oraz opinii prawnych kierowanych do organów administracji publicznej i do sądów, w tym „opinii przyjaciela sądu” przedstawionych sądom powszechnym. SN, NSA oraz TK (por. A. Bodnar, B. Grabowska, P. Osik, *Opinie przyjaciela*

sądu (*amicus curiae*) w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym w praktyce Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, [w:] K. Budziło (red.) *Księga XXV-lecia Trybunału Konstytucyjnego. Ewolucja funkcji i zadań Trybunału Konstytucyjnego – założenia a ich praktyczna realizacja*, Warszawa 2010, str. 145 – 173). Pracowałem także nad opiniami przyjaciela sądu (*third party interventions*) przedstawianymi Europejskiemu Trybunałowi Praw Człowieka, „raportami-cienami” (*shadow reports*) przedstawianymi organom traktatowym ONZ oraz komunikacjami kierowanymi do Komitetu Ministrów Rady Europy. Byłem także pełnomocnikiem skarżących w kilku postępowaniach przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka. Koordynowałem także współpracę HFPC z firmami prawniczymi w zakresie pomocy prawnej pro bono. W 2011 r. Program Spraw Precedensowych HFPC został wyróżniony Europejską Nagrodą Pro Bono przez Public Interest Law Network – za najlepszą współpracę organizacji pozarządowych z firmami prawniczymi na zasadach pro bono.

W ramach pracy w HFPC nadzorowałem różne prace badawcze prowadzone przez HFPC, szczególnie dotyczące funkcjonowania sądownictwa oraz prokuratury. Obejmowało to współpracę z Forum Obywatelskiego Rozwoju w projekcie „*Lepszy Wymiar Sprawiedliwości*”. Efektem tego było przygotowanie 5 raportów poświęconych różnym aspektom reformy wymiaru sprawiedliwości. Sprawowałem także nadzór nad raportami HFPC przygotowywanymi w ramach projektu „*Monitoring procesu legislacyjnego w obszarze wymiaru sprawiedliwości*”.

W latach 2010-2015 jako *senior expert* nadzorowałem przygotowywanie przez zespół ekspertów współpracujących z HFPC raportów zamawianych przez Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej, a także byłem współautorem niektórych raportów.

W ramach prac HFPC nadzorowałem także prace „*Obserwatorium Wolności Mediów*”, które zapewniało pogłębioną debatę nt. różnych aspektów przestrzegania wolności słowa w Polsce. W latach 2014-2015 nadzorowałem także zaangażowanie HFPC w międzynarodowym projekcie badawczym SATORI (*Stakeholders Acting Together on the Ethical Impact Assessment of Research and Innovation*), realizowanym przez 17 instytucji, finansowanym przez UE (Program Ramowy 7).

Uczestniczyłem także w projekcie badawczym na rzecz Komisji Europejskiej w zakresie przestrzegania zasady domniemania niewinności w Polsce. Badania realizowane były przez *Centre for Strategy and Evaluation Services* w Brukseli.

Adam Bodnar, załącznik nr 2 do wniosku z dnia 1 lutego 2019 r. – autoreferat w j. polskim

Byłem także jednym z pomysłodawców oraz uczestnikiem projektu, którego celem było podniesienie świadomości sędziów i prokuratorów na temat równego traktowania. Efektem projektu zrealizowanego przez HFPC był podręcznik wydany przez Biuro RPO: (Dorota Pudzianowska, Jarosław Jagura (red.) *Równe traktowanie uczestników postępowań. Przewodnik dla sędziów i prokuratorów*, Warszawa 2016).

Uczestniczyłem w pracach innych organizacji pozarządowych działających w Polsce i za granicą. Byłem jednym z założycieli Stowarzyszenia im. Prof. Zbigniewa Hołdy, współpracowałem w organach doradczych z Fundacją Panoptykon, Fundacją ClientEarth Poland oraz World Organization Against Torture (OMCT).

W latach 2012-2014 r. pełniłem funkcję członka-zastępcy (*alternate member*) rady Europejskiego Instytutu na rzecz Równości Płci (*European Gender Equality Institute*). Z kolei w latach 2014-2015 r. byłem członkiem Rady Dyrektorów (*Board of Trustees*) Funduszu ONZ na rzecz Ofiar Tortur (*UN Voluntary Fund for Victims of Torture*), w tym w 2015 r. przewodniczącym Rady (powołanym przez Sekretarza Generalnego ONZ).

Od 9 września 2015 r. pełnię funkcję Rzecznika Praw Obywatelskich. W związku z brzmieniem Art. 209 ust. 2 Konstytucji uzyskałem urlop na Uniwersytecie Warszawskim na czas pełnienia funkcji Rzecznika. Zrezygnowałem także z pełnienia jakichkolwiek innych funkcji publicznych.

Od momentu powołania na stanowisko Rzecznika Praw Obywatelskich nadzoruję prace badawcze Biura RPO, szczególnie w zakresie równego traktowania. W tym czasie ukazało się 8 raportów w ramach serii „Zasada równego traktowania. Prawo i praktyka”, a także inne publikacje dotyczące problematyki bezdomności, praw osób starszych, wolności zgromadzeń, kwestii bioetycznych czy ochrony praw socjalnych. W związku z pełnieniem funkcji RPO wydana została książka, w której znajdują się artykuły prasowe, niektóre wystąpienia generalne oraz wywiady. Książka ma znaczenie popularyzatorskie (Adam Bodnar, *Warto zaufać obywatelom*, Warszawa 2017).

4.4 Wyróżnienia

Działalność ekspercka i zawodowa zaowocowała szczególnymi wyróżnieniami. W 2012 r. uzyskałem stypendium *Marshall Memorial Fellowship*, przyznane przez German-Marshall Fund of the United States, co wiązało się z 3-tygodniowym pobytem badawczym w Stanach Zjednoczonych. W 2011 r. zostałem laureatem Nagrody Tolerancji, z nominacji Stowarzyszenia Lambda Warszawa. Byłem także laureatem Nagrody Radia TOK FM za 2015

r., wraz z organizacjami pozarządowymi, które przeprowadziły kampanię społeczną wyboru na RPO. W 2015 r. została mi przyznana odznaka honorowa Ministerstwa Gospodarki za zasługi dla rozwoju gospodarki w kontekście działalności polegającej na monitorowaniu procesu legislacyjnego. W 2018 r. zostałem, wraz z Biurem RPO, laureatem Nagrody im. Thorolfa Rafto za działania na rzecz praw człowieka, a w szczególności za działania na rzecz niezależności sądownictwa oraz ochronę praw mniejszości.

Adam Bodnar